

PORTRETI

PODNEBJA VLADANA DESNICE

»Vse sem od življenja vzel in vse sem mu svoje dal. Pred njegovim obličjem se nisem pretvarjal. Dal sem mu svoje znanje in svoje poraze, svoja stremjenja in svoja malodušja, napore napetih žil in sne prepotenih vzglavij. Vse je bilo moje: veselje in bolečina, utvara in razočaranje. Poznam otrokov glad in žalost grehotne sitosti, udar norega srca v jutra krvava in drhtenje duše v motne sončne zahode. Ko bom odšel, bom krenil gol in praznih rok, z globoko utrujenostjo v dnu udov in pomirjen z minljivostjo.«

Hote ali nehote izhaja vse današnje pisanje o Vladanu Desnici iz občutja in vtisa pisateljevega poslednjega slovesa. To tembolj, ker ni kmalu najti pisca, ki bi trpki in neizbežni resnici človeškega minevanja odredil v svojem delu tolikanj vidno mesto. Njegova nenadna smrt v prvi sončni predpomladi in svečani pogrebni finale v samotnem Islamu Grčkem predstavljata tako rekoč konkretizirani epilog k pisateljevim dramatično razgibanim premišljanjem o človekovih zadnjih stvareh.

Ob Vladanu Desnici nam na srečo ni treba navajati nekoliko že obrabljeno obsmrtno rečenicico, da smo vrednost oziroma dragocenost nekoga spoznali in priznali šele potem, ko smo ga za vselej izgubili (kar nedvomno nemalokdaj še drži). Ne upošteva je osamelih zavrnitev, ki so jih izrekli dogmatični pristaši tako imenovanega socialističnega realizma ob izidu prve knjige (*Zimsko ljeto*, 1950), je bilo književno delo Vladana Desnice deležno izjemno pozornega in ugodnega sprejema, tako doma kot v svetu. Roman, v katerem je pisatelj ustvarjalni genij vzplamtel najvišje — *Pomladi Ivana Galeba*, 1957 — je navzlic težavnostim prevajanja kaj kmalu prodril med tuje bralce, v borih desetih letih so ga prevedli na nekih deset jezikov, nazadnje menda celo v japonščino. Na Poljskem ga je npr. z navdušenjem sprejela velika Marija Dąbrowska. V čem je iskati uspeha pisateljstva Vladana Desnice, ni težko uganiti. Na straneh nekaj knjig in revialnih publikacij je redkobesedni pisec svojevrstno izživel svojo trojno nadarjenost: psihološko, filozofsko in umetniško ter je v zgoščeni pripovedi oziroma refleksiji izpovedal komaj pregledno množico spoznanj, idej in domnev o mnogoterih trajnih vprašanih človeške eksistence. Nasproten sodobni grafomaniji in papirnati modrosti je kot pravnik in kot umetnik pretehtal vsako besedo glede na preciznost pomena in glede na njeno stilno ekspresivnost. Bolj kot marsikaj je za njegov odnos do svoje in drugih književne ustvarjalnosti značilna opomba, napisana na koncu novelistične zbirke *O lupine na suncu* (1951): »Lahko bi se postavilo vprašanje, ali je primerno objavljati takole zapoznelo knjigo. Avtor se tolaži s tem, da knjiga, ki ji zamuda desetih ali petnajstih let odvzema vsako vrednost, prave vrednosti pravzaprav nikoli ni imela.«

Pisatelja Desnico sem srečal dvakrat, trikrat na zadarskih ulicah, prvič sem ga videl na proslavi obletnice hrvatskosrbske koalicije in zadarske resolucije iz leta 1905, tokrat v Matici Hrvatski. Pisatelj je po nesrečah, ki so ga zadele v družini, redko kam zahajal, tokrat je prišel po vsem videzu zaradi

spomina na svojega očeta, znanega voditelja dalmatinskih Srbov, dr. Uroša Desnice, ki je sodeloval pri sprejetju znamenitega političnega akta. Zdi se mi vredno, da zabeležim svoj vtis ob srečanju, ker se povsem sklada s tistim, ki nam je znan iz objavljenih pogovorov s pisateljem (Vlatko Pavletić, Dimitrije Mašanović idr.) Postaven mož, širokih ramen, sivih, utrujenih oči. Na prvi pogled zadržanega, dostojanstvenega, vendar ne nezaupnega videza. Značilno je, da je ta pisatelj, ki ni nič iskal popularnosti ne zunanjega reprezentančnega ugleda, s svojo tvornostjo prodril med tiste, o katerih je v 50. letih hrvatska in srbska kritika največ govorila in katerega je književna javnost vse od prve knjige dalje nenavadno pozorno spremljala.

Ne vem, čemu je bilo bolj podobno, ali pietetnemu romanju ali študijski ekskurziji, kar me je tisto nedeljo, deset dni po pogrebu dvignilo, da sem poiskal pot za Islam Grčki. O tej vasi eksotičnega imena sem že prej kaj slišal, največ seveda v zvezi z Desnico in njegovim dednim posestvom, imenovanim »dvorovi Stojana Jankovića«. Vedel sem še, da je Stojan Janković junak narodne pesmi, da se je konec 17. stoletja odlikoval v bojih s Turki, ki so jih takrat izrinili iz Dalmacije tja prek Dinare. Ko smo zavili z asfaltne magistrale na stransko, zgrapano pot, na kateri nas je potresalo neenakomerno poskakanje in premetavanje avtobusa, se mi je zazdelo, ko da je to tista pot, po kateri sta se peljala živinozdravnik Priester in pripovedovalec k Mijatovim, ki jim je obolela krava. Tudi slika pokrajine Ravnih kotarov se je kazala kot takrat: zelena poživljajoča barva polij, »skromen pejsaž s svojim nenavadno diskretnim in rahločutnim odnosom barv nevelikega razpona in brez krepkejših kontrastov.« Na istem mestu (Pomlad v Badrovcu) je pisatelj orisal čudno lepoto pomladi na planjavah, razprostrtih od Velebita do Zadarskega kanala. Vse drugače je tod, ko to bujno zelenilo požge vročina ali v pozni jeseni, ko se motno obzorje pomakne v nedogled (Zimsko letovanje). Ni seveda današnji Islam Grčki tak, kakršni so bili medvojni Smiljevci, kamor so se zatekli begunci iz Zadra: to mi je bil prvi vtis, ko je avtobus ustavil pred krčmo, poimenovano po junaku Stojanu Jankoviću. Vodnika ni bilo treba iskati, kljub prodiranju civilizacije je v teh krajih še zaslediti staro gostoljubnost. Česa vsega ne zve človek, ko se potika po svetu? Kakor nas je po številu malo, vendar ni v državi veliko krajev, kjer nekako ne bi bili Slovenci prisotni. Tako mi je v srbskem dalmatinskem selišču vedel povedati Gračan Mihajlo, da je iz Islama Grškega odšlo nekaj 20 deklet v Slovenijo, kjer da so se pomožile. »Kula Stojana Jankovića« je podeželski dvorec, grajen prvotno kot obrambna trdnjavska postojanka in je priča starodavne uglednosti stanovalcev, danes učinkuje bolj kot spomenik junaške preteklosti, privlačen utegne biti za nekoga, ki si je zaželel samote, in to, kadar je zunaj lepo, sicer pa današnjega človeka moti, ker ni elektrike itd. Zaklad vseh zakladov je »živa voda«, izvir z zapuščenim bazenom za dvorcem, odtoki blagodejno poživljajo okoliška polja in vinograde, saj — kot je znano — vsa dežela trpi na poletnem pomanjkanju vode. Tu je moralo biti za pisateljevega očeta-senatorja in poprej sila živahno. Ob strani je videti v borovem gaju zapuščeno starinsko kapelo. Sveti Djurdj. Tod so v družinski grobnici pokopali Vladana, kakor pisatelja imenuje domačin. »Opelo« je trajalo tri ure. V tej popolni samoti so se torej iztekle »igre pomladi in smrti.« Nad grobno ploščo in ob stenah so naloženi že rahlo usahli vencii.

»Vsi naši napor, vsa naša dela so zgolj načini boja zoper smrt, le neumni poizkusi prevare; obupna prizadevanja izigrati jo, zanikati, obvladati, pozabiti. Groza pred uničenjem je gibalo vsega našega bivanja; klika in nemir slehernega gibanja in iskanja. Kajti vsako človeško iskanje je iskanje izhoda iz brezizhodnosti, vsak napor napor, prebiti se iz obroča determiniranosti. In zgodovina človeka ni nič drugega kot zgodovina neumnih poizkusov, kako razbiti ta obroč. Tako je torej sleherni ljudski napor proti realnosti realnega.«

Smrt je človekova vsakdanja spremljevalka in nenehno so se razni misleci in umetniški ustvarjalci potapljali v njene skrivne globočine. Cankarjeve Podobe iz sanj, Juša Kozaka Očetova in Georgesova maska, Brnčičevi esejistični zapisi. Kdo bi mogel vse to pregledati že v obsegu najbližje književnosti! Nehote me Desničin veliki tekst Pmladi Ivana Galeba vodi k zgodbam Hansa Castorpa v osamljenosti »Čarobnega brega.« Vemo, da je smrt v književnih stvaritvah pogosto prisotna in občuteno dojeta, vendar razen Montaignevih kontemplacij Thomasa Manna in v primeru Vladana Desnice ne morem najti drugje tolikanj tega, kar bi najraje imenovali spoj intelektualne introspekcije in čustvene prizadetosti. Nerad rabim besedo »čustvena«, ker je pisateljevo določanje razmerja do smrti skrajno nesentimentalno, vendar je neka fina, najsubtilnejša pretresenost notranjosti spričo spoznanja smrti odločilen sestavni del njegovega odnosa.

Ko je pisatelj miselni protagonist petdesetletni glasbenik Ivan Galeb v samotni bolniške sodbe razpletal miselne zadrge oživljenih spominov ter je v senci smrtno slutnje odmerjal svojim dejanjem in doživljanjem vrednostno stopnjo, je zadel že ob prvih reminiscencah na spoznanje o individualiziranem značaju umiranja in smrti. Ljudje se poslavljajo od življenja, usklajeno z njihovim lastnim življenjem. Prvi v galeriji teh dvajsetih (kolikor je umiranj naštel mlad bosenski kritik) je lahkomišeln glasbenikov oče, ki ga je nemir gnal na morsko gladino in je na njej nekje končal, o čemer ni nikoli prišel na jasno, kako je to bilo. Po čudnem naključju je pripovedovalec s to smrtjo spojil Miserere iz Trubadurja. In zdi se, da je očetova nemoč zdržati na mestu pozneje tudi Ivana Galeba gnala križem po svetu. Mati se je utrnila, enako neopazno, kakor je živela. (Stil pripovedi je diskretno rahločuten in skop.) Po naravnem redu stvari umirata babica in stari oče, to je po pravilu odtekanja življenjskih sil, brez dramske napetosti. Pisatelj zgovorno pokaže na razliko njunega gibanja v življenju, iz česar izvaja obeh zadnje stvari. Babica poseeblja razdajajočo se dobrotnost, nikdar ni povzročala nikomur težav, zato jo zadnja evokacija Ivana Galeba prikazuje, kako je njega kot nadobudnega fanta odpravljala na daljno pot v svet, njena smrt je omenjena diskretno, z enim samim stavkom. Stari oče, ki je predstavljal v poslovnem trgovskem svetu popoln primer energije in dejavne volje, nikoli svoj živ dan ni utegnil razmišljati o smrti, zato ga vidimo kvečjemu, kako je z istim stvarnim čutom dostojanstveno legel na mrtvaški oder. Niti besede o tem, da bi mogel biti pred smrtjo bolan ali da bi ga skrušila starost, (saj pisatelj zapiskov ne more vse življenje pozabiti, kako stari oče enkrat, samo enkrat na prisotne ni povsem vplival s svojo voljo). O ženini smrti pove Ivan Galeb samo en stavek, nasprotno izredno pozorno in v detajlih evocira, kako je neozdravljiva bolezen nekje v Italiji uničila nežni cvet, njegovo hčer.

Motili bi se, če bi mislili, da so ta obgrobná srečanja s smrtjo kaj blizu predromantični poeziji grobov ali morebiti srednjeveškim misterijem »mrtvaškega plesa.« Daleč od tega. Ko Ivanu Galebu v spominskih evokacijah življenjske poti nenehno vdira v zavest smrt nekaterih bližnjih ali jo doživlja od blizu v bolnici sami, je to pripovedovalcu prožna vzmet, da ob vsem tem presoja in odreja svoj odnos do večnega problema minevanja, katerega značilen vid je pač smrt. Zato bi dejal, da je pravzaprav tema minevanja središčno vprašanje pisateljstva Vladana Desnice. O tem me prepričujejo novele Olupki na soncu, ki že z naslovom in tudi s pisateljevo končno pripombo nakazujejo v to smer. Vendar, izhajajoč iz pisateljeve pripombe, niso samo ljudje, ki minevajo, enako »umirajo« predmeti, navade, nazori, miselnosti in razdobja, vse, kar je — kot trdi pisatelj — »izgubilo svoj smisel in svojo osnovo.« Iz tega sledi, da pisateljev pogled na dejstvo minevanja ni tragičen. Porajanje in nestajanje sta dialektična pojma, eden pogaja drugega, kakor nam to govori logika novele *Atlantik*, vključene v Pobladi Ivana Galeba.

Očitno je še eno: pisateljevo zanimanje za osnovna življenjska vprašanja se giblje na spoznavnoteoretski ravnini, ne na moralni. Z drugimi besedami: pisec se ne sprašuje mnogo o moralni odgovornosti ljudi. Vemo, da se je Ivan Galeb z ženo razšel, vendar o direktni krivdi za to ločitev pisec ne razmišlja. Samo razlika v značajih? Koliko ljudi prenaša tegobe skupnega življenja kljub razliki v značajih?! Jasno pa je v polnem in v celem, da pisatelj živi in ustvarja iz moralne vizije sveta in življenja, najsi tega posebej ne izjavlja, oziroma drugače, da želi peljati prek spoznanja in osveščenja k temu, kar imenujemo moralni angažma, humanistična aktivizacija ali podobno. O moralnem angažmanu je spregovoril pisatelj najdoločneje v zadnjem (75.) poglavju Pobladi Ivana Galeba. Potem ko je svojega junaka pripeljal na skrajni rob, tako rekoč do naročja smrti, ni mogel in ni hotel, da bi njegove »igre pobladi in smrti« izzvenele v grenkem sprejemanju brezprizivnega zakona vesoljnega minevanja. Ko da se mu je zazdelo pretemno in prekruto, če bi ne dodelil postaranemu junaku po peripetijah iskanja in po mukah blodenj osrečujočo tolažbo zrele umirjene starosti. Hkrati je ob tem in takem razpletu lahko dal pravega izraza spoznanju, da je možno najti pravi mir in resnično svobodo le v samem sebi, to je v odpovedi hlastavosti sveta in v izžarevanju pristne človečnosti (»prispevati k očlovečenju človeka«). Po tem spoznavanju Vladan Desnica kaj vidnejšega ni več napisal. Zato lahko presodimo, da je v njem zajeta kvintesenca in vrednost poslednjega izročila pisateljstva Vladana Desnice.

»... Male skupine beguncev-pešcev — družine, sosedje, naključne družine — so se zlivale v reko; vsakdo si je oprtal za stopnjo več, kakor je mogel nositi; nekateri vlečejo žimnice, blazine, odeje, se šibijo pod bremenom, ki jih zanaša, ječijo pod neprijetno težo. Posebno žene, vztrajne ko mravlje, na noben način ne bi zavrgle tovora, pa čeprav bi se zgrudile izpod njega. In vsi ti se pomikajo dalje, sopeč, lomeč se izmed prizadevanja, čimveč vzeti s seboj in med vse bolj jasnim sumom, da tako otovorjeni ne bodo lahko prišli naprej ne kam daleč. Toda strah pred novim bombardiranjem jim pospešuje dih in paralizira sile. Dovolj je v tej nervozi, da zažvenketa kaka stara steklenica ali odjekne kakšen glas vsaj malo podoben onemu usodnemu zvoku — že se ljudje zdrznejo in jim srce skoči v grlo...« (Zimsko letovanje).

Dragan Jeremić je v odličnem eseju o Desnici napisal tudi naslednje: »Desnica je Mediteranec s slovansko dušo... Nenavadna je usoda njegovega rodnega mesta Zadra: v njem ali okrog njega so živeli mnogi pisci, a ga niso opisovali. Desnica, potomec slavnihi uskokov Jankovičev, je prvi pripovednik Zadra in njegovega zaledja.«

Sodba tako odličnega interpreta književnih del, kot je Jeremić, zasluzi, da ji človek prisluhne. Tembolj, ker se spričo filozofsko, neregionalno zasnovane proze pisatelj zdi vse prej ko predstavnik pokrajinsko določene književne ustvarjalnosti. Pisatelj je to dal vedeti v pogovoru z Vlatkom Pavletičem, navdušujoč se za tako imenovani fantastični roman. Pa tudi izjave v Pomladih Ivana Galeba nakazujejo pisateljevo željo pisati roman idej, v katerem naj ne bi bilo zunanjega dogajanja itd.

Navzlic tem in takim pomislekom glede pisateljevega književnega nazora sprejemam in podpiram Jeremićevo sodbo. Brez Zadra in zadrškega okolja si je nemogoče zamišljati veliko večino tega, kar je Desnica ustvaril, izmišljajoč si drugačne krajevne nazive (Badrovac, Žadrovac) ali ohranjujoč jasno in konkretno lokalizacijo (Zimsko letovanje in drugod).

Ko so me igrivo nemirni valovi življenjskih naključij zanesli na ravne bregove Liburnije, me je posebej zanimal ta tako imenovani *genius loci* Desničinega pisateljstva.

Znano je, da je Zadar v zgodovini doživljal trpko usodo, tako da ga imenujejo »najnapačeniji hrvatski grad«. Izpostavljeni geografskostrateški položaj je povzročil, da so prek mesta izredno pogosto divjala zgodovinska neurja. Odkar je v srednjem veku vanj prodrlo slovausko prebivalstvo (Villehardouin: »Jadres en Esclavonie«) je bodel v oči pomorsko trgovsko silo beneške republike, ki ga je ob podpori križarske vojske 1202/05 dala prvič temeljito porušiti. Ta rušenja so se ponovila še nekajkrat, vse do usodnega oktobra 1945, ko so mesto uničili zavezniški bombniki.

Nikjer v Dalmaciji se niso v našem stoletju nacionalne in socialne divergence tako zaostriale kot prav v Zadru. Imperialistične aspiracije, ki so prihajale z druge obale morja, so tod perfidno zatirale sveže ljudsko, ki se je hranilo iz zaledja. Nastal je strahoten prepad med odtujenim mestom in vasjo, ki jo je meščanstvo zaradi zaostalosti in grobih nravi preziralo.

V ta kompleks obupnega provincializma in materialne bede zaostalega dalmatinskega prebivalstva je s slepečo lučjo posvetil Desnica v prozi, ki je posegla v pokrajinsko problematiko. Sam za sebe ji ne pripisujem manjše vrednosti, kot jo ima njegova tako imenovana filozofska tematika. Res so že drugi pisci pred Desnico opazili drastične razlike med mestom in vasjo (Čipiko in naši sorodniki), vendar je Desnico mnogo bolj kot druge zanimal sociološko-kulturni aspekt celotnega problema materialne in druge zaostalosti.

Zanimivo je, da se Desnica pravihi morskih tem ni dotaknil. Novela Bog vse vidi se sicer dogaja na ladji, ki vzdržuje promet med otokom in mestom na celini, vendar Desnico pri stvari zanima karakterološka analiza. Nekaj obalnih lokacij to je skorajda vse, kar ima sicer zvezo z morjem.

Omeniti je treba, da tako imenovani zaostali kmet niti najmanj ni zaostal glede na svoje intelektualne dispozicije. Nasprotno, pokaže se pogosto bolj prebrisanega od gospode. Kakor je Desnica sam povedal v obrambi Zimskega letovanja, je vzroke civilizacijskemu in izobrazbenemu zaostajanju iskati v družbenih okolnostih. Končno je diskrepance v stopnji razvitosti iskati tudi v

strukturi tal: poleg zelenih rodovitnih poljan se že v Ravnih kotarih, kaj šele dalje od tod, razprostirajo ogromni kompleksi »pustoši«, porasle kvečjemu s pritličnim iglastim grmičevjem.

Na drugi strani je pisatelj pokazal na moralno praznino zadarske go-spode. Ker je bila taka, je vihar časa pomedel z njo, Iéan in njegovi pa so ostali, ker so v tej zemlji pognali korenine in se spojili z njo.

»Odkriti in formulirati kakšne resnice o človeku in okoli njega, in s tem, konec koncev, od svoje strani nekaj prispevati k večnemu cilju: očlovečenju človeka — v tem je skrajni smoter in globlji smisel vsake književne dejavnosti. Toda nezamenljiva vrednost književnosti, tista, ki določa njeno funkcijo in njeno mesto v sferi duha, leži v tem, da nam odkriva o človeku resnice tiste vrste, ki nam jih niti zgodovina niti sociologija niti znanstvena psihologija ali katera druga duhovna dejavnost ne morejo nuditi. Vse te namreč obravnavajo človeka v nekih posploševanjih, v nekih širših okvirih, v nekem skupnem gibanju: v preobledi nekih mitologij, v oklepkih nekih ideologij, v uniformah nekih skupinsko izpovedanih mišljenj, verovanj, morale, življenjskih stališč, pogledov na svet. Naloga književnosti je, da nam pokaže konkretno individualno v okviru univerzalno abstraktnega, da nam odkrije golega človeka, utripanje njegovega konkretno posamičnega bitja pod preoblekami, oklepi in uniformami. In da nam pripoveduje o stanju in o »subjektivnem občutju« posamičnega v objemu splošno abstraktnega, o njunem medsebojnem trenju, spopadih, antinomijah — o vsem onem, o čemer nam niti najminucioznejša, historio-grafija nikoli nič ni mogla reči.«

Iz navedenega sledi, da pojmuje Desnica pisateljstvo kot duhovno dejanje in kot družbeno potrebo, ki je kot tako vzvod napredovanja posameznika in skupnosti. Književno ustvarjanje pisatelja pomeni: poslanstvo in oznanjevanje spoznanj. Čeprav razgrinja Desnica resno podobo stvarnosti, ni njegova misel niti najmanj resnobna ali zagrenjena, na mestih je diskretno prežeta z inteligentnim humorjem. Pisateljstvo Vladana Desnice se obrača na sodobni opredmeteni svet, ki postaja naveličan ponarejenih vrednot in čedalje bolj žeja po humanističnih pričevanjih in spodbudah. Posebej se javlja v njegovi ustvarjalnosti odločen odpor proti duhovni stagnaciji, to je proti ukalupljenosti misli, ki ne upa tvegati poti v neznanu. Sovražnik je shematske miselnosti in ideološke absolutizacije.

Izhajajoč iz domneve, da umetnik mora nepopačeno razumeti in občutiti vse oblike človeškega duha in vse načine človeškega mišljenja in občutkov, da se mora znati vživeti v sleherno človeško dušo in se zariti pod skorjo sleherne človeške lobanje (po tem konec koncev umetnik tudi je umetnik!) se mu je neredkokrat zgodilo, da je hkrati mislil in čutil popolnoma nasprotujoče si reči. Velikokrat se je strinjal z določenim mišljenjem kakega človeka, hkrati pa tudi z mišljenjem, ki je bilo docela nasprotno temu: zelo dobro je razumel oba in z obema sočustvoval. Toda katero je njegovo lastno mišljenje in kaj občuti sam, tega ne bi bil mogel reči: vso svojo osebnost je tvegaj, da bi ž njo predril v tujo... Vedno jasneje se mu je vsiljevala misel, da se dve nasprotujoči si resnici nikakor

ne izključujeta. Nasprotno, zelo lepo živi ta druga poleg druge in nudita človeški duši in človeški domišljiji prav tako srečno in blagodejno raznoličnost, kakršno nudijo človeškemu očesu in človeškim čutom sploh različni cvetovi, sadeži in vsa druga bitja na zemlji...» (Obisk, prev. Tone Potokar).

Kakor je povedal Dragan Jeremić, Desnica kljub zanikanju absolutnosti ni nikakršen absolutni relativist, marveč ga moramo imeti za dialektičnega relativista. »Po njegovem mnenju je vrhovna modrost nemir, gibanje brez konca in kraja, toda *ljudska* (podčrtal Jeremić) modrost je spoznati stvarnost v njeni integralnosti in razumeti njena nasprotja kot relativne dele te integralnosti.«

Po številu strani opus Vladana Desnice ni posebno obsežen, bogat in dragocen pa je po globini in tehtnosti doživetih spoznanj. Je dokument človekove usodno tragične ujetosti v čas in hkrati izpoved o upiranju silam minevanja. Kot tak ne bo nehal trkati na človeško zavest.

Zadar, spomladi 1967.

Stefan Barbarič

PROBLEMI SODOBNE DRUŽBE

SOCIOLOGIJA SPOZNAVANJA IN RAZPRAVE O INTELIGENCI

(Konec)

OBJEKT SOCIOLOGIJE SPOZNAVANJA

Povedali smo že, da je resnični predmet sociologije spoznavanja tisto družbeno ravnanje in razmerja med ljudmi, ki so v »zvezi« z znanjem in procesom spoznavanja. Toda tako ali drugače je vsaka družbena akcija ali individualno dejanje zasnovano na določenih informacijah: ko spoznanje nastane, zaživi svoje lastno življenje in po svoje vpliva na nadaljnji tok družbenih dogodkov; delovanje množičnih in drugih komunikacijskih sredstev, prek katerih se širijo informacije in znanje v družbeni prostor, ima številne in pogosto nepredvidene posledice. Skratka: ugotoviti je treba, katero posebno razmerje med znanjem in človekovim družbenim ravnanjem zanima sociologijo spoznavanja, kakšna je torej ta »zveza«, o kateri govorimo. Zdi se mi, da dokončnega in jasnega odgovora na to vprašanje ni mogoče dati. Vendar pa je nesporno, da sociologija spoznavanja preučuje predvsem tisto družbeno ravnanje in odnose med ljudmi, ki se oblikujejo pri nastajanju in ustvarjanju znanja, se pravi pri procesu spoznavanja. Vprašanje je, če preučuje tudi proces posredovanja²⁰ in pa druž-

²⁰ Ob isti problem je zadel že Robert Merton, ki v tretjem delu svoje zbirke esejev o Družbeni teoriji in družbeni strukturi (Robert Merton, op. c. str. 439 in dalje) obravnava skupaj sociologijo spoznavanja in množičnih komunikacijskih sredstev. V uvodu k tej študiji ugotavlja, da sta obe disciplini komplementarni, da se medsebojno prekrivata in dopolnjujeta, razlikujeta pa